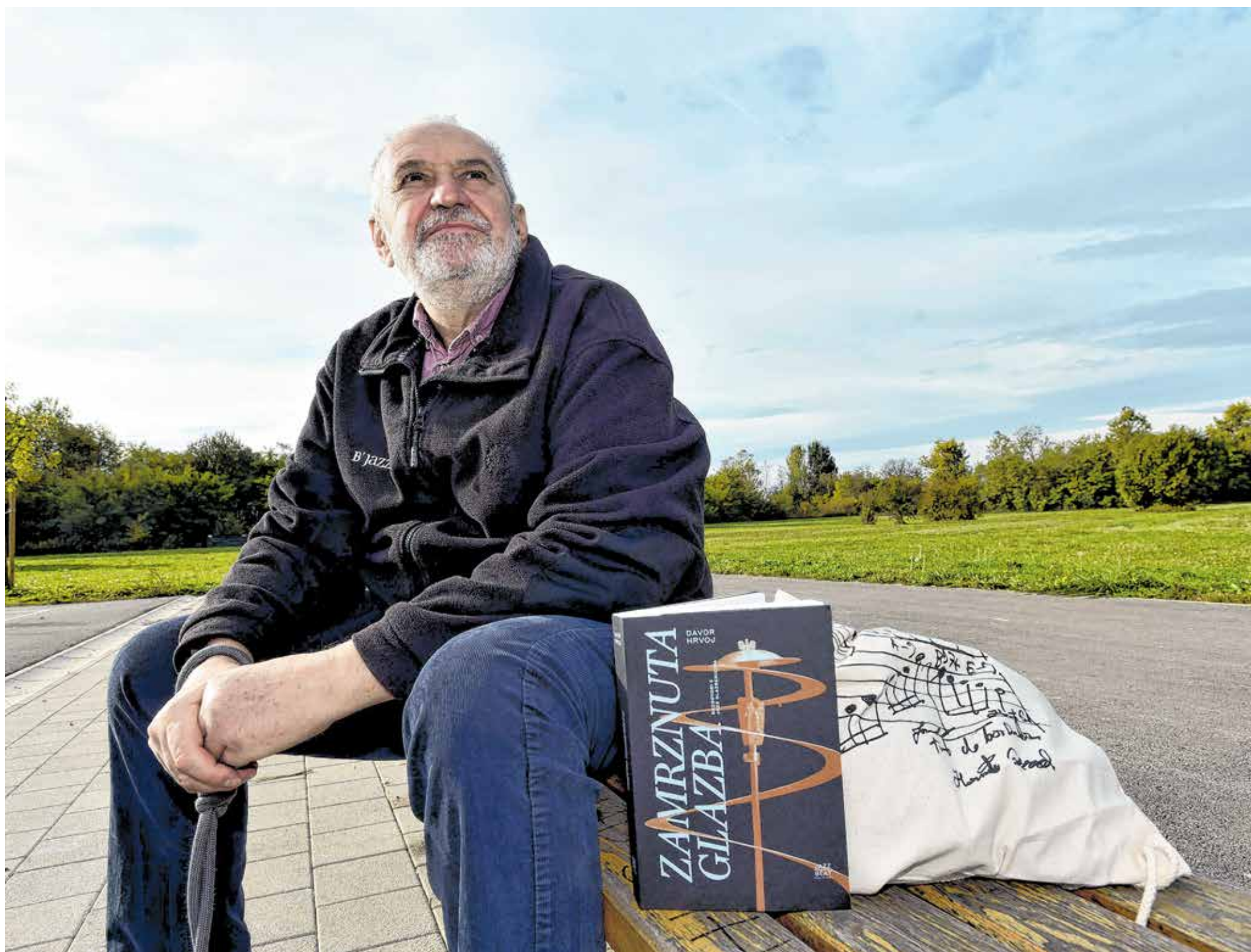

mediteran

TJEDNI KULTURNI PRILOG

Godina XXVII ■ Broj 1389 ■ Nedjelja, 30. listopada 2022.

DAVOR KOVAČEVIĆ

Razgovor s Davorom Hrvojem, vrhunskim novinarskim autoritetom u jazz glazbi

U POVODU NOVE KNJIGE »ZAMRZNUTA GLAZBA«

Stranice 2. - 5.

Dr. sc. Mario Pintarić

**NOVA
OTKRIĆA O
SPOMENIČKOJ
BAŠTINI
RIJEKE**

MARIO PINTARIĆ

Stranice 6. i 7.

Osvrt na roman riječke književnice

»MIROVANJE«
DUNJE MATIĆ

KRISTINA BARBIĆ

Stranica 8.

Lara Černicki i Stašo Forenbaher

**KVARNERSKI
OTOCI
PJEŠICE I
BICIKLOM**

Stranica 8.

Dr. sc. Mario Pintarić, suradnik Odsjeka za povijest umjetnosti riječkog Filozofskog fakulteta, o novim otkrićim

ZLATNO DOBA RIJEKE U 17. I 18. STOLJEĆU JE PROCVAT UMJETNIČKE

Barokni umjetnici koristili su kontrast, pokret, brojne detalje i boje kako bi probudili osjećaj divljenja, a arhitekti su gradili monumentalne građevine s istim ciljem. Raskošan, pridjev je koji se načelno može primijeniti na barokno razdoblje, posebno na njegov kasniji stilski nastavak – rokoko. Katolička crkva podupirala je barokne umjetnike kao dio odgovora na Lutherovu reformaciju te je sakralna umjetnost cvala. A kakvo je barokno razdoblje bilo u Rijeci? Dobro je poznat rad i mar Radmile Matejčić o tom dijelu riječke, kvarnerske i istarske povijesti, a koji nastavljaju i neki novi znanstvenici i povjesničari umjetnosti. Jedan od njih je i dr. sc. Mario Pintarić, suradnik Odsjeka za povijest umjetnosti riječkog Filozofskog fakulteta, koji nam govori o svojim novim saznanjima. Nedavno je stekao titulu doktora znanosti na zadarskom sveučilištu, a istražujući i pišući o naručiteljima i umjetnicima Rijeke 17. i 18. stoljeća, donosi nam nove pojedinosti o samostanu benediktinki i crkvi svetog Roka, koji su se nekad nalazili uz crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije, Assuntu, kako popis umjetnika i majstora aktivnih tijekom 17. i 18. stoljeća otkriva da je Rijeka bila jedan od najvažnijih gradova na istočnoj obali Jadrana u kojem je vladalo izrazito kozmopolitsko ozračje, o umjetninama u plemićkim riječkim kućama i mnoge druge zanimljive pojedinosti. No, da bolje kontekstualiziramo umjetničku baštinu, prvo se dotičemo društvenog i političkog stanja u Rijeci početkom 17. stoljeća koje je obilježeno ekonomskom stagnacijom uzrokovanom Uskočkim ratom 1615. – 1617. Habsburška Monarhija i Mletačka Republika sukobljavaju se na širem području Hrvatskog primorja te je Rijeci, koja je još od 15. stoljeća bila pod vlašću habsburške krune, stalno prijetila opasnost od mletačke flote.

Rijeka u 17. stoljeću

- U takvim nemirnim okolnostima razvoj trgovine bio je onemogućen. No, kao ključna osoba u tim trenucima pokazao se tadašnji kapetan Stefano della Rovere. On je inicirao obnovu gradskih zidina i kula, ali je i puno važniji zato što je s duždevim izaslanicima u kolovozu 1618. u riječkom kaštelu uspio dogovoriti pomorsku deblokadu Rijeke i Senja. Time su stvoreni uvjeti za postupni ekonomski i društveni oporavak grada u koji uskoro počinju stizati strani trgovci, brodovlasnici i majstori. Svjedočanstvo Francesca Bartirome, generalnog vikara Pulske biskupije, prilikom vizitacije Rijeke 1658. izvršno nam dočarava stanje u gradu sredinom 17. stoljeća. Prema njegovom zapisu, u Rijeci je tada živjelo više od tri tisuće stanovnika, od kojih su mnogi bili visoko obrazovani građani, kao i umjetnici, a dolazilo je i puno stranaca iz različitih dijelova Europe zbog trgovine, kaže Mario Pintarić. Možemo reći da novi zamah događanjima u Rijeci daju isusovci koji su svoj kolegij u gradu osnovali 1627. godine. Jer, gradsko

vijeće i spomenuti kapetan Stefano della Rovere u ožujku 1623. uputili su molbu generalu isusovačkog reda u Rimu da odobri njihov dolazak na Kvarner kako bi se organiziralo i pokrenulo školstvo, ali i kulturni te društveni život.

- General reda Mutio Vitelleschi ubrzo je javio kako se slaže s idejom, ali je napomenuo da će to biti moguće tek kada se osigura dovoljno sredstava za osnivanje kolegija. Kapetan Della Rovere je zahvaljujući privatnim vezama o svemu razgovarao s carem Ferdinandom II. Habsburgom koji se u korist budućeg kolegija odrekao polovice riječke desetine 1625. godine. To je omogućilo da već 1627. u Rijeku dođu dva isusovca, kako bi se dovršili pregovori s gradskim vlastima. Tada je redovnicima predana jedna stara školska zgrada, novac za održavanje nastavnika i crkva svetog Roka tik do župne crkve Marijina Uznesenja. U studenom iste godine u grad je došao profesor Francesco Basello, svečano je otvorena gimnazija te su započela prva predavanja, opisuje Mario Pintarić. Dakle, preduvjeti za

Nepoznati autor, Carica Marija Terezija, 1778., izvorno se nalazila u riječkom benediktinskom samostanu, a danas u samostanu San Daniele, Abano Terme

Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani, oltar Presvetog Sakramenta, oko 1725., Zborna crkva (Assunta) Rijeka

Francesco Schenfeld, Šest piramidalnih relikvijara, Zborna crkva (Assunta), Rijeka

Marco Chiereghini, Sveta Marija Egipatska, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka

Bratovštine

U riječkoj povijesti važnu su ulogu imale i bratovštine, a najvažnija i najcjenjenija bila je bratovština Gospe Žalosne ili Bogorodice od Sedam Žalosti osnovana 1631. godine. Njezini članovi bili su najistaknutiji gradski plemići, intelektualci, majstori i umjetnici. Svoje su sastanke prvotno održavali u crkvi sveta tri kralja, zatim u svetom Roku, a od 1683. u kapeli Gospe Žalosne u isusovačkoj crkvi svetog Vida.

- Uz bratovštinu se veže i naruđba jednog od najznačajnijih zlatarskih djela na području nekadašnje Pulske biskupije kojoj je sve do kraja 18. stoljeća pripadala i Rijeka, a to je srebrni kip Bogorodice od Sedam Žalosti. Novopronađeni arhivski dokumenti sada otkrivaju kako su pripadnici bratovštine 1730. prikupili novčana sredstva da bi zatim iste godine u cijenjenoj augsburškoj zlatarskoj radionici obitelji Saler bio naručen srebrni kip koji je dopremljen u Rijeku 1731. godine, kaže Pintarić.

Kip Bogorodice od Sedam Žalosti, 1731., u galeriji katedrale svetog Vida, iz radionice augsburškog zlatara Johanna Davida Salera, Rijeka

Nepoznati autor, Prva stranica knjige Bratovštine Gospe Žalosne, 1778., Arhiv katedrale svetog Vida, Rijeka

tadašnji razvoj umjetnosti i kulture su stvoreni.

Terenski i arhivski rad

Kako smo rekli, tim razdobljem se posebno bavila Radmila Matejčić. Ona je pišući magisterij i doktorat objavila čitav niz temeljnih podataka o spomeničkoj baštini Rijeke u ranom novom vijeku. No, neke stvari ipak su ostale neistražene te su posljednjih tridesetak godina riječke barokne teme bile u fokusu mnogih istraživača iz Hrvatske, Slovenije i Italije te je objavljen znatan broj novih spoznaja. Naš sugovornik dodat će kako je njemu posebno bio važan terenski i arhivski rad te da se u arhivima u Hrvatskoj, Italiji, Sloveniji i Austriji moglo pronaći mnogo podataka koji su dosad bili nepoznati ili manje poznati o naručiteljima i umjetnicima u Rijeci tih dvaju stoljeća. U ranijim intervjuima s Pintarićem dotakli smo se najvažnijih riječkih donatora i naručitelja poput obitelji Orlando i Androcha ili

bogatom trgovca Giuseppea Minollija. Stoga, ovoga puta Pintarića pitamo o nekim novim licima na koja je naišao u istraživanju.

- To su, na primjer, Venecijanac Gaspare Christo, Riječanin Pietro Felice Tremanini i Ludovico Henry iz Bruxellesa. Trgovac Gaspare Christo bio je rodom iz Vrsara, ali ga je životni put odveo u Veneciju gdje je posjedovao nekoliko trgovačkih brodova i baraka za skladištenje robe. On je u svojoj oporuci odlučio da će riječkoj bratovštini Presvetog Sakramenta u Zbornoj crkvi, Assunti, pripasti legat od 2.000 zlatnika. Tek se iz novopronađenih arhivskih dokumenata saznaje direktna veza donatora i Rijeke. U gradu na Rječini nalazio se njegov nećak Giovanni Battista Miller, ujedno i član bratovštine Presvetog Sakramenta. Stoga je Miller u dogovoru s tadašnjim gašaldom i ostalim članovima odlučio da će se legat iskoristiti za gradnju novog raskošnog mramornog oltara, kaže Pintarić i

dodaje kako riječkog trgovca Pietra Felicea Tremanija svakako možemo ubrojiti među najznačajnije riječke donatore.

- On je oporuku sastavio 1738. te je namijenio izdašne legat za podizanje mramornog oltara svetog Antuna Padovanskog u Zbornoj crkvi, kao i za kupnju šest piramidalnih relikvijara, komplet kanonskih ploča, šest stojećih svijećnjaka i dva viseća svijećnjaka. Svi navedeni liturgijski predmeti bili su srebrni i isključivo namijenjeni za ukrašavanje glavnog oltara riječke Assunte, kaže Pintarić. Treći važan donator je Ludovico Henry, rođen na području Flandrije, a u Rijeku je stigao 1750-ih iz Beča gdje se 1758. oženio Riječankom Margheritom Tomasich.

- U početku se bavio trgovinom pa je tako kupio 25 volova kako bi prerađeno slano meso zatim prodao u Marseille i Toulon. Ipak, on je u riječkoj povijesti najpoznatiji kao zakupnik kraljevske pošte. Iz sačuvane isprave pohranjene u Državnom

na o spomeničkoj baštini Rijeke 17. i 18. stoljeća

8. STOLJEĆU OMOGUĆILO PRODUKCIJE

arhivu u Rijeci saznaje se da mu je carica Marija Terezija dodijelila povlasticu poštanske službe u Rijeci 25. lipnja 1766. godine. Iste je godine zajedno sa svojom ženom u zasad nepoznatoj bečkoj ili njemačkoj zlatarskoj radionici za nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima naručio raskošnu pozlaćenu pokaznicu, govori naš sugovornik.

Samostan benediktinki i crkva svetog Roka

Do novih podataka došao je i o samostanu benediktinki i crkvi svetog Roka, koji su se nalazili nasuprot Osnovne škole »Nikola Tesla« gdje je danas nova poslovno-stambena zgrada. Zavjetna crkva svetog Roka sagrađena je još početkom 17. stoljeća, a prema novim podacima samostan se podiže 1650-ih godina.

- Radove je vodio lokalni zidar Luca Dorich, a gradnja samostana financirana je iz legata Riječanina Francesca Chnesicha. Znamo da su se poslovi oko gradnje kompleksa privodili kraju 1658. jer su tada u Veneciji kupljena prozorska stakla namijenjena za crkvu svetog Roka i samostan. Prve benediktinke su iz Raba i Trsta u svečanjoj procesiji stigle u grad u lipnju 1663., a gradske vlasti su im 1668. predale crkvu svetog Roka. Nažalost, crkva i samostan su početkom 20. stoljeća bili u izuzetno lošem stanju što je nagnalo gradske vlasti na odluku o rušenju kompleksa. Rušenje je dovršeno 30. listopada 1915., a istovremeno su se redovnice preselile u novi sklop samostana i crkve svetog Josipa na Podmurvicama. Rijeku su napustile 1948. kada se sele u samostan San Daniele u Abano Terme pored Padove, opisuje Pintarić. I reći će nam kako je upravo istražujući arhivu tog samostana pored Padove pronašao određeni broj umjetničkih predmeta

RADMILA MATEJČIĆ

Podsjetimo da se ove godine navršava sto godina od rođenja Radmile Matejčić, a tim povodom Katedra za umjetnost ranog novog vijeka Odsjeka za povijest umjetnosti riječkog Filozofskog fakulteta organizira međunarodni znanstveni skup »Studium et ardor?« 24. i 25. studenoga na Filozofskom fakultetu

za koje je utvrđeno da su nekada pripadali riječkim benediktinkama.

- U tom kontekstu svakako treba spomenuti portret carice Marije Terezije zahvaljujući kojoj je 1777. samostan obnovljen, a unutar sklopa utemeljena ženska škola. Isto tako u njihovom nekadašnjem riječkom samostanu se zasigurno nalazio i istovremeni portret prvog riječkog guvernera Giuseppea Majlatha u čijem se lijevom kutu nazire i veduta našega grada. Stoga su u disertaciji temeljem arhivskih zapisa, ali i pronađenih predmeta prvi put djelomično rekonstruirani inventari srušene crkve svetog Roka i samostana, kaže.

Zlatarske radionice

Jedno od nepoznatih poglavlja gradske povijesti kojima se bavio su i zlatarske radionice u Rijeci u 18. stoljeću. Kaže kako su one dosad bile potpuno nepoznate u literaturi, a proučavanjem arhivske građe otkrio je podatke za četiri zlatara koji su djelovali na riječkom području. Mattio Cortivo, Giovanni Battista Fanello i Gaspare Anderlich imali su svoje radionice u Rijeci, a Francesco Schenfeld je posjedovao »bottegu« u Bakru.

- Posebno je zanimljiv put Rabljanina Mattia Cortiva koji je kao mladić otišao u Split i tamo 1701. postao šegrt u zlatarskoj radionici. Nakon trogodišnje poduke odlučio je otići iz grada pa se tako u lipnju 1704. ukrcao na brod lovranskih trgovaca i došao u Rijeku gdje se nalazio njegov brat Antonio. Uz njega, izuzetno bitna zlatarska ličnost je i Francesco Schenfeld. Ovaj dosad nepoznati majstor javlja se u arhivskim izvorima 1744. prilikom ženidbe Cattharinom Novak u bakarskoj župnoj crkvi. Tada se saznaje da je on podrijetlom iz Salzburga i da mu je otac bio Christian Schenfeld. Međutim, zasad najvažniji arhivski dokument koji spominje majstora odnosi se na periodične isplate za izradu šest sačuvanih piramidalnih relikvijara i komplet kanonskih ploča namijenjenih glavnom oltaru riječke Zborne crkve, kaže naš sugovornik.

Kao osobitosti Rijeke u odnosu na druge gradove na Jadranskoj obali toga vremena reći će kako se Rijeka od druge četvrtine 18. stoljeća uistinu može smatrati glavnim centrom za nabavu mramorne skulpture i arhitekture na istočnoj obali Jadrana.

- Dok su u drugim gradovima poput Dubrovnika ili Splita mramorne skulpture nastale mahom kao importirana djela iz Venecije, u Rijeci

Dr. sc. Mario Pintarić, suradnik Odsjeka za povijest umjetnosti riječkog Filozofskog fakulteta

su se kipovi klesali u barakama na morskome žalu ispred gradskih zidina. Za to je prvenstveno zaslužan kipar Antonio Michelazzi koji je kao mladić došao iz rodne Gradisce d'Isonzo 1727. i tu ostao sve do smrti 1771. godine. Sredinom 18. stoljeća, uz Michelazzija, u gradu djeluje i altaristička »bottega« Venecijanca Pietra Fadige s kojim surađuje padovanski kipar Marco Chierighini koji se doselio u Rijeku 1762. godine. Jedinstveni kontinuitet riječke kipersko-altarističke scene u 18. stoljeću završava odlaskom Sebastijana Petruzzija iz grada 1785. i smrću Saverija Medelina 1803. godine, opisuje Pintarić.

Opremanje kuća

Do novih spoznaja došao je i u »privatnom« riječkom kontekstu, to jest kako su imućniji Riječani po uzoru na bogate venecijanske obitelji ili kranjsko plemstvo svoje kuće opremali brojnim luksuznim predmetima poput drvenih stolica s kožnatim naslonima, drvenim intarziranim ormarima i stolicama, ogledalima s pozlaćenim okvirima, porculanskim tanjurima i vazama te srebrnim priborima za

jelo. Naravno, tu su bila i slikarska djela, većinom sakralne tematike, ali se spominju i pejzaži te prikazi životinja i vojnih tema.

- Popisi imovina otkrivaju da se najveći broj umjetničkih djela nalazio u vlasništvu Pietra Tudorovicha i Giuseppea de Zanchija. Spomenuti plemići posjedovali su sedamdesetak različitih slika i grafika pa se u njihovom kontekstu može govoriti o vrlo značajnim obiteljskim zbirkama. Sačuvani inventari otkrivaju da su imućniji pripadnici riječkog društva mogli slijediti kulturu življenja kakva je bila prisutna u Veneciji, Beču ili Ljubljani. Riječke kuće većinom su bile troetažne te su imale unutarnja dvorišta, a posebno su se isticali veliki saloni opremljeni mnogobrojnim predmetima. Zasigurno su u takvim prostorima bogati trgovci i plemići mogli često organizirati svečane večere i druženja poput onih puno raskošnijih, primjerice u venecijanskim vilama.

Na kraju, valja zaključiti, gdje se Rijeka može smjestiti po važnosti u odnosu na druge gradove na jadranskoj obali i na području

O sugovorniku

Mario Pintarić nedavno je stekao titulu doktora znanosti disertacijom »Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća« na kojoj mu je mentor bio izv. prof. dr. sc. Damir Tulić. Disertaciju iz znanstvenog polja povijesti umjetnosti stručno je povjerenstvo vrednovalo najvišom ocjenom - summa cum laude, a obranjena je na poslijediplomskom doktorskome studiju Humanističke znanosti pri Sveučilištu u Zadru. Naš sugovornik je 2018. godine diplomirao povijest umjetnosti i povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci te je u istoj ustanovi radio na projektu Hrvatske zaklade za znanost pod nazivom »ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine« (voditeljica prof. dr. sc. Nina Kudiš). Trenutačno je vanjski suradnik Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta na Katedri za umjetnost ranog novog vijeka u Rijeci te suradnik na projektu »Barokna Rijeka« koji vodi prof. dr. sc. Nina Kudiš, a financira riječko sveučilište.

Spomenička baština Rijeke može se svrstati uz bok Zagrebu, Dubrovniku, Zadru ili Splitu. A po količini velikih kipova postavljenih na ili uz oltare, kao i na propovjedaonice, s kvarnerskom prijestolnicom mogu se mjeriti tek Zadar i Dubrovnik

MARKO GRACIN

Umjetnici i majstori

Popis umjetnika i majstora aktivnih tijekom 17. i 18. stoljeća otkriva da je Rijeka bila jedan od najvažnijih gradova na istočnoj obali Jadrana u kojem je vladalo izrazito kozmopolitsko ozračje.

- Tako se sredinom 17. stoljeća javljaju slikari Giovanni Francesco Gladich i Giovanni Battista Cosmina, a u 18. stoljeću se spominju Giovanni Battista Fayenz, ali i Giuseppe Paolucci, porijeklom iz Gradisce d'Isonzo. Posebno je zanimljiva dosad u literaturi nepoznata slikarska ličnost, a to je Giuseppe Candido. U arhivskim dokumentima je zapisano da je on bio iz grada Mesagne nedaleko od Brindisija, tada u sastavu Napuljskog Kraljevstva. Dobro je znano kako je u Rijeci od 1727. pa sve do smrti 1771. radio kipar, altarist i arhitekt Antonio Michelazzi, ujedno najvažniji barokni kipar u Hrvatskoj. Uz njega, u drugoj polovici 18. stoljeća javljaju se još venecijanski altarist Pietro Fadiga, padovanski kipar Marco Chierighini te kipar, altarist i arhitekt Sebastiano Petruzzi podrijetlom iz Gradisce d'Isonzo. Također, u gradu tijekom 18. stoljeća djeluje i petnaest zlatara, ali i nekoliko udomaćenih arhitekata poput Antonija da Verne, Francesca Saverija de Bonoma i Antona Gnamba, kaže naš sugovornik.

Jakov KRŠOVNIK